

N:o 25.

Ank. till Riksd kansli den 19 april 1907, kl. 2,30 e. m.

Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 3, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående undersökning och utredning rörande landt- arbetarnas lefnadsförhållanden.

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till fjärde tillfälliga utskottet hänvisad motion, n:o 161, yrkar herr *Carl Lindhagen*, »att Riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära en utredning om lämpligaste sättet för åstadkommandet af *en undersökning och statistisk utredning rörande landt- arbetarnas* (småbönders, torpare, statares, drängars och pigors, backstugusittares och s. k. inhysingars med fleres) *lefnadsförhållanden* samt framläggande för Riksdagen af de förslag, som med anledning däraf kunna synas påkallade.»

Till stöd för berörda yrkande, äfvensom för en af herr Lindhagen i sammanhang därmed gjord hemställan om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättandet af lokala representationer för jordbruket, hvarom, på grund af 53 § 3 mom. riksdagsordningen, särskild motion blifvit väckt under n:o 162, har motionären till en början lämnat följande allmänna framställning:

»I tidningen *Siljan*, som vill verka väckande och samlande bland landtbefolkningen rundt kring den bekanta sjön med samma namn, läste jag för någon tid sedan i dess program en punkt, som lydte helt enkelt sålunda: bort med stadsfasoner och jordförakt.

Bih. till Riksd. Prot. 1907. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 25 Häft. (N:o 25.) 1

Dessa få ord kasta ett bländande ljus på en stor försummelse och en stor uppgift i vårt samhällslif.

I stadssamhällena samlar sig af naturliga skäl landets intellektuella lif såsom i brännpunkter. All högre undervisning utgår gemenligen därifrån. Hvad man kallar styrelser, verk och inrättningar hafva där sitt säte. Den tredje statsmakten eller tidningspressen har liksom alla tryckerier intill sistone af grundlagen rent af varit förvisad dit. Inför industrialismen och dess många gripande problem står man där närmast ansikte mot ansikte. Människorna bo nära hvarandra samt kunna lätt stödja hvarandra och träffas för öfverläggningar och beslut. Den politiska agitationen, filantropien, föreningsväsendet och det ekonomiska lifvet i sina mångfaldiga yttringar hafva därför i städerna sina hufvudsakliga säten.

Mellan dessa brännpunkter ligger nu den stora okända landsbygden såsom en oupptäckt och förbisedd utmark för de flesta stadsbor.

Visserligen är från skolan inplantad äfven hos stadsbon en stor vördnad för det historiska begrepp, som kallas »den svenska allmogen». Och detta med rätta. Ty det var denna allmoge, som blödde i de stora krigen, och det var den, som sparade och svalt ihop de stora utlagorna.

Nu är det dock andra tider. De krigiska äreminnena blekna bort och bekymren för lifvets nödtorft taga i stället plats i högsätena. Den befolkning, som odlar jorden, är ett nutidssläkte, hvars uppgift i samhället måste mätas med helt andra mått, än som skedde i de gamla goda tiderna. Hur jordbrukets ekonomi skall tillgodoses och hvilka anspråk dess idkare kunna ställa på lifvet och framtiden, det är för närvarande landsbygdens problem.

Inför detta problem står dock den härskande stadskulturen ännu i det stora hela främmande. Den ser ensidigt på det, som ligger den närmast för ögonen. Att på landet bo en del människor, som producera matvaror, hvilka sedan genom mellanhänder säljas dyrt till stadsbon, det vet man, men just icke så mycket mera heller. Myndigheter och enskilde intresserade ägna visserligen förenämnda spörsmål en växande uppmärksamhet, det är sant. Men någon stor politisk fråga i första ledet ha landsbygdens och jordarbetarnes förhållanden ännu icke blifvit.

Och dock ligga ute på landsbygden källflödena till all kultur, den andliga såväl som den materiella. Ur naturens barm, rik och gifvande, flyter allt lif. Alla friska, stormande, segersälla tankar födas ur umgänget med naturen i dess mångfald af drömlif och sund verklighet. Och hvad som växer på marken utgör den främsta ekonomiska betingelsen för all

mänsklig tillvaro. Jordbruket är det enda näringsfång, som kan vid behof ensamt för sig afkasta kläder, föda, hus och hem, eller med andra ord allt, hvad till livets nödtorft oundgängligen hör.

Men arbetet i jorden är tungt, ja kanske det tyngsta. Detta ej blott därför, att det kräfver stora kropps ansträngningar, utan äfven därför att mödans lön kommer sen samt är ojämn och knapp och därför att arbetaren står alltför ensam och öfvergifven till sig själf. Det är då icke underligt, att handen ofta ligger tung och håglös på spade och plog, att upplysning och företagsamhet saknas i brist på väckelser och att tillvaron därigenom blir fattig och slitsam långt mer än den behöfde vara.

Att stora och rika möjligheter ligga slumrande i jorden är dock alldeles visst. Man träffar ofta här och hvar i bygderna exempel på huru personer utan yttre hjälpmedel allenast genom företagsamhet, ordningsinne och praktisk blick kunnat ur karga stenbackar skapa verkliga lustgårdar och däraf nått en god bergning. Men detta kommer alltid att under nuvarande omständigheter vara ett fåtal undantagsmänniskor förbehållet. Den stora mängden af jordarbetare måste, liksom på andra områden, fattas af en ny tidsströmning, som rycker dem med sig på en gång och samfäldt.

Det är nu äfven en särskild omständighet, som manande för fram denna sak på dagordningen. Det stundar en representationsförändring. Hur den i öfrigt må utfalla, två saker vet man med visshet om densamma. För det första, att städernas representationsrätt skall minskas samt de mandat, som tagas ifrån dem, läggas till landsbygden. Och för det andra, att införandet af allmän rösträtt, hur kringskuren den än hotar att bli genom alla kvinnors och en mängd myndiga mäns obehöriga uteslutande, likväl kommer att få sin största betydelse för landsbygden, där stora grupper af medborgare nu skola för första gången erhålla medborgarrätt. Landsbygdens befolkning erhåller härigenom nya möjligheter för sin egen uppräckning, men tillika ett större ansvar gent emot landet i sin helhet.

Hvad är då att göra? frågar man. Jo, vägen ligger klar. Landsbygdens arbetare måste trots svårigheterna söka i tillämpliga delar tillägna sig stadskulturens och industriens öfverlägsna arbetsmetoder. Och särskildt måste de lära sig förstå den sanningen, att, såsom det blifvit uttryckt: »inom ditt eget bröst de bo ditt ödes stjärnor». Den väckelse till upplysning och framsteg i politiskt och ekonomiskt afseende, som likt ett vårregn skall locka fram spirande lif ur en förtorkad jordmån, måste

komma från denna befolkning själf. Och detta kan icke ske annat än genom sammanslutning.

Norrlandskommittén, som hade till uppgift att föreslå åtgärder för vidmakthållande och stärkande af den jordbrukande befolkningen i Norrland och Dalarne, förordade visserligen för sådant ändamål en hel rad af oundgängliga statsomsorger. Men kommittén slutade med att särskildt framhålla vikten af Kooperation mellan jordbrukare. Det vidlyftiga betänkandets sista ord äro, att »statens åtgärder härutinnan liksom i så många andra afseenden förslå ej långt, därest de ej mötas af en kraftig själfverksamhet från befolkningens sida».

När man nu talar om jordarbetarna, så syftas naturligtvis närmast på deras hufvudstyrka *småbönder* och *torpare*. Därtill komma på de större egendomarne alla; som arbeta i jorden, ej för egen räkning, utan såsom lönarbetare, vanligen kallade *statare* samt *drängar* och *pigor*. Dessa sistnämndas emancipationslinjer hafva många anknytningspunkter till industriarbetarnes, då äfven här gäller att utjämna intresse motsatserna mellan kapital och lönarbete. Men de äro också nära förbundna med småböndernas och torparnes angelägenheter. En väsentlig del af dessa lönarbetares sträfvanden måste nämligen ha till mål, att äfven de skola blifva sina egna. Detta gynnas särskildt i den mån de större egendomarne sönderfalla eller möjligen i någon aflägsnare framtid kunna här och hvar öfvertagas till kooperativt sambruk. Till förenämnda två kategorier af besutna och obesutna jordarbetare ansluta sig två grupper människor, på vissa orter sammanfattade under benämningarne *backstugusittare* och *inhysingar*, hvilka kanske äro de sämst ställda jordarbetarne.

Det gäller således för alla dessa jordarbetare att sluta sig samman till upplysning om sina plikter och rättigheter och sin samhörighet med samhället och alla reformsträfvanden inom detsamma till ett arbete, som med tidsenliga metoder och stödt af solidariteten gifver nya oanade skördar åt landet och åt dem, som arbeta.

Mätte denna pånyttfödelse bland landsbygdens arbetare komma allmänt och snart samt komma såsom en skapande kraft ur naturens barm, rik och gifvande.»

Sedan motionären härefter erinrat därom, att i två af honom gjorda framställningar (motionerna n:is 146 och 158) betonats »vikten af att staten bidrager till att skaffa jord åt landtbefolkningen genom upplösning af enskildes jordmonopol och förståndiga upplåtelse af egen jord», anför motionären vidare:

»Därutöfver skulle det såsom ofvan anmärkts främst ankomma på befolkningens egen självverksamhet att länka sina öden. Men det är mycket, som staten äfven här kan och bör göra för att något bana vägarne.

För det första saknas all ingående *kännedom om landtbefolkningens lefnadsförhållanden* i olika trakter af vårt land. Vi veta i det offentliga lifvet egentligen så litet om dessa förhållanden, ehuru väl litet hvar nog haft tillfälle att mångenstädes med rörelse iakttaga småbönders, torparens och andra jordarbetares tåliga kamp för tillvaron i undångömda vinklar under de sträfsammaste omständigheter. Det gifves oändligt mycket här, som icke är som det bör vara, men hvilket skulle kunna bättras, blott det komme fram ordentligt i ljuset. Och det gäller därvid att icke, såsom vanligen sker, undersöka endast männens och någon gång jämväl s. k. själf försörjande kvinnors lefnadsförhållanden, utan äfven något se till, huru hustrurna och alla själf försörjande kvinnor hafva det.

Riksdagen har genom särskilda beslut åren 1893, 1896 och 1902 träffat begynnande anstalter till samlande, bearbetande och publicerande af en svensk »arbetsstatistik». Men denna är endast afsedd och planlagd för en undersökning af de olika industrigrenarna och under tiden glömmes man som vanligt bort landtarbetarna. De sistnämndas öfvergifna belägenhet, isolerade som de bo, kringströdda i det stora landskapet, innefattar en ytterligare uppfordran för det allmänna att i tid taga sig an deras sak. Många nya för den industriella arbetsstatistiken främmande spörsmål framtråda ock här till begrundande. En dylik undersökning är visserligen ett omfattande företag och kan därför endast småningom föras framåt. Äfven i detta ligger en anledning att ej skjuta upp saken.

Allt sträfvande att främja landtarbetarnes bästa blir emellertid famlande och maktlöst, om det ej bygger på samverkan med dem och på verklig sakkännedom. Några egna organisationer äga de ej ännu i afsevärd mån. Af detta skäl och med hänsyn jämväl till de stora afstånden fordras det *någon organisation på de olika orterna*, som kan förmedla upplysningarna, taga initiativ och på nära håll väcka intresset för frågorna hos dem, det gäller.

Förebild till en sådan omorganisation kunna vara de genom 1903 års skogslagstiftning inrättade skogsvårdskommittéerna i kommunerna jämte de öfver dem stående skogsvårdsstyrelserna, en i hvarje län. Norrlandskommittén föreslog också för hvarje af de sex nordligaste länen en jordbrukskommission samt därunder lydande jordbrukskommittéer i de särskilda socknarna. Liknande anordningar kan ju också tänkas för hela riket.

Kommittén afsåg visserligen att gifva denna organisation de särskilda uppdragen att söka i första hand genom frivilliga öfverenskommelser anskaffa odlingslägenheter på bolagshemman, när efterfrågan därom yppade sig, med befogenhet för kommissionen att eljest väcka fråga att anskaffa dylika lägenheter medelst expropriation. Dessutom skulle kommissionen ha uppsikt öfver tillämpningen af en föreslagen lag till förekommande af vanhäfd å bolagshemman.

Oafsedt dylika särskilda uppgifter föra de många uppslagen i jordbrukets sociala frågor så många nya intressen och problem fram på dagordningen, att det väl behöfves målsmän i orterna för just detta. De många krafven på småbruk och egna hem, den ofvan ifrågasatta undersökningen af landtarbetarnes ställning, statens egnahemslånerörelse, det kooperativa föreningsväsendet och mycket annat kräfver enhetlig ledning icke minst i orterna.

De två stora frågorna på landsbygden äro ju också: odlingspolitik och skogspolitik. Odlingspolitiken går före den andra, men bägge äro de nära sammanvuxna och betinga hvarandra ömsesidigt. »Bruka plögen, akta skogen» säger det upprepade omkvädet i en bekant dikt. I förordningen om skogsvårdsstyrelser, är såsom dess första uppgift angifven att af eget initiativ vidtaga åtgärder ägnade att befrämja den enskilda skogshushållningen. En lokal representation för jordbruket skulle, utom nyss antydda speciella uppgifter, äfven äga en dylik allmän befogenhet i afseende å jordbrukets befrämjande.

Viktigast är inrättandet af lokala representationer i kommunerna och därvid kan det kanske stanna tills vidare. Därjämte kan möjligen i början lämnas de olika kommunerna frihet att afgöra, om de vilja tillsätta en jordbrukskommitté eller icke eller sammanslå den med skogsvårdskommittén i orten.

Hushållningssällskapen behöfva ej ta illa vid sig öfver ett sådant förslag som detta, lika litet som öfver inrättandet af särskild representation för skogsbruket. De äro ej organiserade för ifrågavarande ändamål samt hafva sina gamla uppgifter oförkränkta.

I detta sammanhang må erinras om den goda hjälp det allmänna sannolikt skulle få, därest man i dylika frågor och särskildt i en sådan undersökning, som ofvan förordats, sökte biträde hos sociala förbund och föreningar, studentföreningar och liknande enskilda sammanslutningar, som ägna ett nitiskt och oegennyttigt arbete åt det allmänna bästa. Helt visst skulle man där gärna begagna ett erbjudet tillfälle att få verka äfven

omedelbart i den aktuella politiken. Och staten skulle få just det bistånd, som här är oundgängligt, bistånd af personer, som arbeta af kallelse och ej å ämbetets vägnar.

Till sist skulle det ligga nära till hands att här såsom en tredje sak uppta frågan om statens understödjande af kooperativa rörelsen bland småbrukarne. Men det skäligen ringa afseende, som ägnades en motion i ämnet vid 1902 års riksdag, afskräcker mig.»

Utskottet kan ej annat än gifva motionären rätt däri, att en mera ingående kännedom om landtbefolkningens lefnadsförhållanden i olika trakter af vårt land ännu saknas, och att i fråga om landtarbetarnas kamp för tillvaron en anmärkningsvärd okunnighet alltjämt är rådande. Frågan om dessas ställning och lefnadsvillkor har hittills blifvit vida mindre uppmärksammas än den industriella arbetarefrågan, beroende ytterst därpå att de på landsbygden förefintliga missförhållandena icke gjort sig så allmänligen kännbara och för öfrigt näppeligen torde vara af den omfattning eller svårartade beskaffenhet som de, hvilka flerstädes framträdt inom industriarbetareklassen. Att emellertid, med hänsyn till aflöning och aflönings sätt, arbetstid, födans beskaffenhet, bostäder m. m., liksom till det hårda och sträfsamma lifvet i öfrigt för jordbrukets arbetare, i flere landsdelar mycket gifves, som påkallar förändringar till det bättre, får väl anses obestridligt, likasom att det är ett samhällsspörsmål af den största vikt, att ingenting försummas för åstadkommande af nödiga och nyttiga reformer i jordbruksarbetareklassens läge.

För att någonting väsentligt härutinnan skall kunna göras, erfordras till en början oundgängligen ett statistiskt material, ägnadt att gifva en i alla afseenden, såvidt möjligt, fullständig inblick i de förhållanden, under hvilka hela denna arbetareklass lefver och verkar. Någon särskild utredning i sådant hänseende genom statens försorg har hittills knappast blifvit ifrågasatt. Väl ha vissa socialstatistiska undersökningar ägt rum genom jordbrukslägenhetskommittén 1891—93 och egna-hemskommittén 1899—1901, båda tillsatta för att utreda möjligheterna att bereda obemedlade och mindre bemedlade lättade tillfällen att bilda egna smärre jordbruk, hvarförutom på enskildt initiativ, med understöd från »Lorénska fonden för befrämjande af socialvetenskaper», undersökningar anordnats rörande vissa landtarbetares lefnadsvillkor å en del orter; men någon allmänomfattande och systematisk utredning af hithörande förhållanden har icke förekommit.

År 1893 ingick Riksdagen till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning rörande lämpligaste sättet för samlande, bearbetande och publicerande af en svensk arbetsstatistik. Sedan sådan utredning blifvit verkställd, har Riksdagen första gången 1896 och sedermera gång efter annan beviljat anslag till anordnande under kommerskollegii öfverinseende af tillfälliga större undersökningar, hvilka emellertid utslutande afsett grupper af industriarbetare, till dess från och med år 1903 i anledning af beslut vid 1902 års riksdag arbetsstatistiken i Sverige erhållit fastare former genom inrättandet af »kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik», med en första aktuarie till chef. Denne sistnämnde har till åliggande att uppgöra och afgifva förslag till ämne och plan för arbetsstatistiska undersökningar samt till användningen af de för det arbetsstatistiska arbetets ordnande anvisade medel. Härigenom har grunden lagts till en officiell arbetsstatistisk byrå och möjlighet blifvit beredd för en fortlöpande svensk arbetsstatistik samt för utgifvande af regelbundet utkommande arbetsstatistiska meddelanden. Byråns verksamhet är dock, såsom motionären jämväl anmärkt, endast afsedd och planlagd för undersökning af de olika industrigrenarna och torde icke med sin nuvarande organisation kunna utsträcka sin verksamhet till de betydande och vidt skilda områden, hvarom här skulle vara fråga.

Erinras må, hurusom motionären bland »landtarbetarna» inberäknat äfven »småbönder». Benämningen »småbönder» torde tolkas ganska olika på olika orter, men om motionären därmed afsett allenast sådana små hemmansägare eller arrendatorer, hvilka icke ha råd att hålla sig med främmande arbetsbiträde utan själfva merendels måste arbeta jämväl för andras räkning för att kunna förskaffa sig ett drägligt uppehälle, så bör den ifrågasatta undersökningen med allt skäl omfatta äfven dem, ty dessa »småbönders» ställning förete ofta en minst lika bekymmersam prägel som någon annan »landtaretares».

Då utskottet anser, att en utredning af berörda samhällsfrågor är af nöden för deras rätta bedömande och lösande samt att en sådan utredning lämpligen icke torde kunna äga rum med de för det arbetsstatistiska arbetet nu anvisade anordningar och krafter, får utskottet hemställa,

att Andra Kammaren ville, med bifall till motionen, för sin del besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t begära en utredning om lämpligaste sättet för

åstadkommandet af en undersökning och statistisk utredning rörande landtarbetarnas lefnadsförhållanden samt framläggande för Riksdagen af de förslag, som med anledning därpå kunna synas påkallade.

Stockholm den 19 april 1907.

På utskottets vägnar:

RUDOLF KJELLÉN.
